

Dr. Ramūnas Kondratas: „Tiesiog norėjome dalyvauti Lietuvos gyvenime“

Lietuvių Fonde įsteigtas naujas vardinis – Ramūno Kondrato fondas Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos veiklai remti. Vardinį fondą įsteigė dr. Ramūnas Kondratas, daug metų gyvenęs JAV, čia baigęs mokyklą, Harvardo universitete apsigynęs daktaro laipsnį, 32 metus dirbęs medicinos mokslų kuratoriumi Smithsonian instituto Nacionaliniame Amerikos istorijos muziejuje Vašingtone.

2008 m. atvykęs gyventi į Lietuvą, padėjo įkurti Vilniaus universiteto muziejų, o 2010–2020 m. buvo jo direktorius.

Šiuo metu dr. R. Kondratas yra tarptautinės muziejų tarybos (angl. International Council of Museums – ICOM) Lietuvos nacionalinio komiteto narys, Lietuvos mokslo istorijos ir filosofijos bendrijos bei Lietuvos farmacijos istorijos draugijos prezidentas, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos pirmosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos pirmininko pavaduotojas, UNESCO Lietuvos nacionalinio komiteto „Pasaulio atmintis“ valdybos narys.

Pasidomėjau, kas paskatino daugelį metų JAV pragyvenusį mokslininką išvykti gyventi į Lietuvą ir kaip gimė sumanymas LF įkurti vardinį fondą. Paprašiau pasidalinti mintimis apie Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendriją ir lietuviško paveldo išsaugojimą.

Kaip gimė sumanymas Lietuvių Fonde įkurti vardinį Ramūno Kondrato fondą?

Sumanymas kilo iš noro užtikrinti Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos išlikimą ir tolimesnę veiklą. Bendrija turi mažai narių ir nerenka nario mokesčio. Net jei ir rinktų nario mokesį, tai būtų negana lėšų organizuoti metinę konferenciją (*Scientia et Historia*) ir kitoms administracinėms išlaidoms padengti.

Nuo 2019 m., kai tapau šios bendrijos vadovu, aš iš savo asmeninių lėšų padengdavau beveik visas bendrijos išlaidas. Bet žmogus – ne amžinas. Lietuvos universitetuose Mokslo istorija nėra pripažinta kaip mokslinė kryptis, tad mūsų bendrija yra vienintelė vieta pasireikšti tiems, kurie domisi ir tyrinėja Lietuvos mokslo ir filosofijos istoriją.

Pažintį su naujo vardinio fondo Lietuvių Fonde steigėju pradėkime nuo vaikystės?

Mano vaikystės istorija buvo gana tipiška – „dipukiška“. 1948 m. gimiau pietų Vokietijoje ir 1952 m. kartu su tėvais, jaunesne seserimi ir mamytės tėveliais atvykau į JAV – Brooklyn. Kai tėtis įsidarbino „Pfizer“ farmacijos įmonėje (vėliau ir mama), šeima persikraustė į Paterson, New Jersey, kur pradėjau lankyti anglišką pradinę mokyklą ir lietuvišką šeštadieninę. Priklausėme Šv. Kazimiero parapijai.

1959 m. tėvus „Pfizer“ perkėlė į naujas laboratorijas Groton, Connecticut, ir mes apsigyvenome Waterford, CT. Lietuvių šioje apylinkėje buvo tik saujelė, tai nebuvo šeštadieninės mokyklos. Tėvai mane ir seserį prirašė prie Hartford, CT lietuvių skautų. Tapau skautu vyčiu. Baigiau Waterford vidurinę mokyklą gerais pažymiais bei pasižymėjau krepšinyje ir 1966 m. įstojau į Harvardo universitetą, kur 1970 m. įgijau bakalauro, 1971 – magistro, o 1977 – humanitarinių mokslų daktaro laipsnį. Doktoratas buvo iš mokslo istorijos.

Daug metų gyvenote JAV. Čia baigėte mokyklą, universitetą, 32 metų dirbote medicinos mokslų kuratoriumi Smithsonian instituto (Smithsonian Institution) Nacionaliniame Amerikos istorijos muziejuje Vašingtone. Atrodo visas gyvenimas buvo paniręs į amerikietišką pasaulį. Kada rimčiau pradėjote domėtis lietuviškos tapatybės klausimais?

Nuo pat jaunystės lietuviška tapatybė buvo tėvų įskiepyta. Namuose kalbėjome tik lietuviškai, lankiau, kiek galėjau, šeštadieninę lituanistinę mokyklą ir dalyvavau lietuvių skautų veikloje. Rimčiau apie tapatybę reikėjo pagalvoti kai įstojau į universitetą ir teko vienam gyventi. Dėka Kęstučio Pauliaus Žygo, kuris tuo metu buvo architektūros doktorantas Harvard'e, buvau įtrauktas į lietuvišką veiklą Boston, MA. Įsijungiau į „Šviesos-Santaros“ federacijos ir JAV lietuvių jaunimo sąjungos veiklą. Keletą metų buvau Boston'o lietuvių kultūros klubo pirmininku.

Kai persikraustėme į Washington, DC, aktyviau pradėjau dalyvauti JAV Lietuvių Bendruomenės ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės veikloje. Po lietuviškų mišių Epiphany parapijoje (Georgetown) platindavau lietuviškas knygas.

Ryšys su JAV lietuviais nenutrūko iki šiol – esu Amerikos lietuvių kultūros archyvo (ALKA) valdybos narys.

Jūsų mama norėjo, kad taptumėte gydytoju, tačiau studijoms pasirinkote mokslo istoriją Harvard'o universitete. Kuo Jus patraukė istorija?

Tai buvo gan laimingas sutapimas. Norint JAV įstoti į medicinos mokyklą, reikia bakalauro laipsnio. Antrais metais universitete reikia pasirinkti pagrindinę mokslo kryptį. Daugelis studentų, kurie ketina studijuoti mediciną, pasirenka vieną iš gamtos mokslų sričių, pvz., biochemiją, bet aš gimnazijoje jau buvau mokėsis nemažai gamtos mokslo programų, o universitete atsivėrė tiek naujų nežinomų humanitarinių sričių: filosofija, sociologija, psichologija, kurios mane labai sudomino.

Ieškojau būdų, kaip patenkinti abu norus – pasiruošti medicinos mokyklai ir giliau susipažinti su humanitariniais mokslais. Kaip tik tais metais, kai man reikėjo pasirinkti studijų kryptį, Harvard'o universitetas įsteigė naują studijų programą – Istorija ir mokslas (History and Science). Pusę šios programos sudarė kokios nors istorijos sritis ir kitą pusę – pasirinkta gamtos mokslų sritis.

Aš pasirinkau biologiją ir rusų istoriją. Rusų istoriją, nes dalinai tai lietė ir Lietuvos istoriją. Programa buvo administruojama Mokslo istorijos departamento. Taip aš susipažinau su mokslo istorija ir pamilau tą sritį.

Tačiau nuo medicinos toli nepabėgote, Jūsų specializacija – medicinos istorija. Kas nulėmė, kad pasirinkote būtent šią sritį?

Kai reikėjo spręsti, ar siekti medicinos mokslų (M.D.) ar humanitarinių mokslų (Ph.D.) doktorato laipsnio, aš pasirinkau Ph.D. Mane visuomet domino medicina, dėl to savo specializacija pasirinkau medicinos istoriją. Disertacija buvo apie Juozapą Franką (Joseph Frank 1771–1842) ir lietė klinikinės medicinos išsivystymą Vilniaus universitete XIX amžiaus pradžioje.

Kada įvyko Jūsų pirmoji pažintis su Lietuva? Kokie buvo įspūdžiai?

Pirmą sykį į Lietuvą atvykau 1972 m. rudenį su žmona Skirma (Makaityte) ir vienerių metų sūnumi Vidmantu stažuotis Vilniaus universitete ir rinkti medžiagą savo disertacijai. Įspūdžiai buvo gana niūrūs. Apskritai Lietuvoje rudenį ir žiemą mažai saulės, o miesto apšvietimas buvo prastas, parduotuvių vitrinos neapšviestos, nebuvo mums įprastų reklamų, daug visur rusų kalbos, ypač parduotuvėse ir viešajame transporte.

Tai buvo tamsūs Leonido Brežnevo laikai. Žmonės vieni kitais nepasitikėjo, net ir giminės buvo atsargūs. Nori atviriau pasikalbėti, tai eik į lauką ir akis į akį, „vienas ant vieno“ kalbėkis.

Jei buvai pakviestas į kieno nors butą, tai telefonas – tuoj į vonią, ir ant jo klojami paltai. Mes buvome nepratę taip bendrauti. Bet teko susipažinti su daugeliu įdomių žmonių, pvz., režisieriumi Jonu Jurašu ir dainininke Veronika Poviloniene, nemažai dailininkų.

Vilniaus universiteto bibliotekininkai daug padėjo su disertacijos medžiaga, taip pat man buvo sudarytos sąlygos žaisti krepšinį su Vilniaus „Statybos“ komandos dubleriais.

O kas nulėmė, kad po daugelio Amerikoje pragyventų metų nutarėte nuolatinei apsigyventi Lietuvoje?

Gal dėl to kalti tėveliai, įskiepiję meilę Tėvynei? Jaunystėje dažnai girdėjau, kad Amerikoje esame svečiai, dėl to turime gerai elgtis, gerai mokintis, neužmiršti, kad esame europiečiai. Beveik visų išeivijos lietuvių tikslas buvo kovoti už nepriklausomą Lietuvą, išlaikyti lietuvybę. Veikla lietuviškose organizacijose buvo pagrindinis būdas tai daryti.

Mano žmona yra lietuvė, ir lietuvybė jai yra taip pat svarbi. Kai tikslas buvo pasiektas, ir Lietuva tapo laisva, iškilo noras jai padėti, kiek tik mes galime, nes norėjome tą laisvę išsaugoti ir kad kraštas klestėtų. Tiesiog norėjome dalyvauti Lietuvos gyvenime. Žmona Skirma pirma sugrįžo į Lietuvą, kai 1999 m. Prezidentas Valdas Adamkus pakvietė ją kaip konsultantę, o vėliau ji tapo jo patarėja socialinių reformų klausimais.

Aš galėjau prisijungti tik po dešimt metų, kai išėjau į pensiją. Bet, žinoma, kiek galėjome, vienas kitą lankėme.

Nuo pat atvykimo įsitraukėte į veiklą, prisidėjote prie Vilniaus universiteto muziejaus įkūrimo, ilgus metus buvote šio muziejaus direktoriumi. Jums, kaip istorikui, tikriausiai šis darbas buvo įdomus. Kokius įdomiausius iššūkius prisimenate iš šio laikotarpio?

Didžiausi iššūkiai buvo įkūrimas modernios, šiuolaikinės saugyklos eksponatams ir naujų parodų sukūrimas Šv. Jonų bažnyčioje ir naujai atrestauruotoje Šv. Jonų bažnyčios varpinėje. Dabartinio muziejaus pagrindu tapo senasis universiteto Mokslo muziejus, kuris įsikūrė Šv. Jonų bažnyčioje 1979 metais. Iki pandemijos varpinė buvo viena iš populiariausių turistų lankomų vietų Vilniuje.

Esate UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinio komiteto narys. Papasakokite trumpai apie šią programą.

Vos tapusi naujaja UNESCO nare, 1991 m. Generalinėje konferencijoje Lietuva pasiūlė sutelkti dėmesį į dokumentinio paveldo išsaugojimą. Jau po metų, UNESCO pradėjo įgyvendinti tarptautinę dokumentiniam paveldui skirta programą „Pasaulio atmintis“. 1996 m. programos „Pasaulio atmintis“ dalimi tapo ir Lietuva: įsteigtas Nacionalinis komitetas, kurio ir esu narys.

Programa turi Tarptautinį registrą reikšmingiausių pasauliui dokumentų ir Nacionalinius registrus kraštams bei regionams svarbiems dokumentams. Šiuo metu į Tarptautinį registrą įrašyti trys pasaulinės reikšmės objektai, saugomi Lietuvoje ir kaimyninėse valstybėse, o į Lietuvos nacionalinį registrą įrašyti 88 objektai.

2023 m. 83-čiu numeriu į nacionalinį registrą įrašytas Bostono Lietuvių enciklopedijos archyvas, kuris saugomas Amerikos lietuvių kultūros archyve ALKA, Putnam, Connecticut. 2024 m. gruodžio mėnesį pasirodė pirmas naujo žurnalo „International Journal of Documentary Heritage“ numeris, kuriame išspausdintas mano straipsnis „The Lithuanian Encyclopedia Published in Boston as a Unique Cultural Phenomenon“ (www.ijodh.org).

Papasakokite apie Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos veiklą.

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija (LMIF) šiuo vardu veikia nuo 1996 m. 1987–1996 m. bendrija vadinosi Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų asociacija, o ištakos siekia 1950 m., kai Vilniaus universiteto profesorius Pauliaus Slavėno iniciatyva prie Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo buvo įsteigta Gamtos mokslų ir technologijos istorijos komisija.

1991 m. buvo įsteigta Baltijos šalių mokslo istorijos ir filosofijos asociacija (Baltic Association of the History and Philosophy of Science), kuri vienija analogiškas Lietuvos, Latvijos bei Estijos organizacijas. Kas trejus metus LMIF turi organizuoti šios organizacijos tarptautinę konferenciją. Per šią organizaciją LMIF taipogi priklauso Tarptautinės mokslo istorijos ir filosofijos bei technologijos sąjungos Mokslo ir technologijos istorijos skyriui ir kas trejus metus turi mokėti nario mokestį. Anksčiau, kai buvo daugiau narių, LMIF veikla buvo įvairesnė, bet dabar pagrindinė veikla yra organizuoti kasmetinę „Mokslas ir istorija“ (lot. – *Scientia et Historia*) konferenciją ir išleisti konferencijos santraukų knygutę. Vienas iš skubiausiai reikalingų darbų – atnaujinti mūsų tinklapį.

Ar mokslo istorikui skauda širdį dėl lietuviško kilnojamojo ir nekilnojamojo paveldo išsivijoje išsaugojimo?

Man širdies neskauda, nes su lietuvišku kultūros paveldu JAV ir Lietuvoje gan neblogai yra tvarkomasi. Pagrindinės saugyklos JAV yra Lituistikos tyrimo ir studijų centras (LTSC) bei Balzeko lietuvių kultūros muziejus Čikagoje ir Amerikos lietuvių kultūros archyvas (ALKA), Putnam, CO. Jie gerai veikia, tą žinau, nes esu ALKA'os valdyboje. Mes bendraujame su LTSC bei Lietuvos atminties institucijomis.

Sunkiau ir sudėtingiau yra su bažnytiniu paveldu JAV. Po truputį užsidaro architektūriniai svarbios lietuviškos bažnyčios su daug svarbaus meno kūrinių, pvz., vitražų, sukurtų lietuvių architektų ir dailininkų. Balzeko muziejus neturi tinkamų saugyklų tą meną išsaugoti, o Lietuvos muziejai kol kas nesiruošia jo priimti.

Archyvinis principas – jei saugiai galima išsaugoti, tai archyvai turėtų būti saugomi krašte, kuriame jie buvo sukurti. Dėl to JAV lietuvių organizacijų archyvai turėtų būti saugomi JAV, o archyvai, kurie daugiausiai apie Lietuvos kultūrą gali būti saugomi ir Lietuvoje.

Man taipogi rūpi Lietuvos kultūros paveldo išsaugojimas. Jau eilę metų esu Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos pirmosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos pirmininkas.

Dėkoju už turiningą pokalbį. Linkiu Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijai ir Jums asmeniškai sėkmingai puoselėti susidomėjimą mokslo, medicinos ir technologijos istorija bei praplėsti veiklą visoje Lietuvoje.

Nuotraukos

2024 m. Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos konferencija Kaune. Edvino Krickovo nuotr.

Dr. Ramūnas Kondratas taria padėkos žodį UNESCO liudijimų teikimo ceremonijoje Valdovų rūmuose. Martyno Aleksos nuotr.

„Draugas“, 2025 m. balandžio 5 d.